

Det økonomiske Samfunds Udvikling.

Dr. Karl Bücher (ord. Professor an der Universität Leipzig):
Die Entstehung der Volkswirtschaft. Sechs Vorträge. Tübingen,
1893. Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung. (304 S.).

Det betydeligste af disse sex Foredrag er det første. Den Grundtanke, der gennemtrænger det, findes i alle de øvrige, og hele Bogen har derfor faaet Titel efter det første, skønt de sex Foredrag ikke ere at betragte som Kapitler i en Bog, men tværtimod kunne læses hvert for sig.*). Det første Foredrag er det betydeligste, — kvantitativt: det optager over 80 Sider og foreligger altsaa her i en betydeligt mere omfattende Skikkelse end den, i hvilken det oprindelig fremkom. Det er ogsaa kvalitativt ubetinget det betydeligste af alle Foredragene.

I det Følgende gengives det væsenligste af det interessante Foredrag, — uden at denne Gengivelse betyder en Godkendelse af alle de Opfattelser, der her

*) Foredragene hedde: 1. Die Entstehung der Volkswirtschaft. 2. Die gewerblichen Betriebssysteme in ihrer geschichtlichen Entwicklung. 3. Arbeitsteilung und soziale Klassenbildung. 4. Die Anfänge des Zeitungswesens. 5. Die soziale Gliederung der Frankfurter Bevölkerung im Mittelalter. 6. Die inneren Wanderungen und das Städtewesen in ihrer entwicklungsgeschichtlichen Bedeutung.

Det økonomiske Samfunds Udvikling.

Dr. Karl Bücher (ord. Professor an der Universität Leipzig):
Die Entstehung der Volkswirtschaft. Sechs Vorträge. Tübingen,
1893. Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung. (304 S.).

Det betydeligste af disse sex Foredrag er det første. Den Grundtanke, der gennemtrænger det, findes i alle de øvrige, og hele Bogen har derfor faaet Titel efter det første, skønt de sex Foredrag ikke ere at betragte som Kapitler i en Bog, men tværtimod kunne læses hvert for sig.*). Det første Foredrag er det betydeligste, — kvantitativt: det optager over 80 Sider og foreligger altsaa her i en betydeligt mere omfattende Skikkelse end den, i hvilken det oprindelig fremkom. Det er ogsaa kvalitativt ubetinget det betydeligste af alle Foredragene.

I det Følgende gengives det væsenligste af det interessante Foredrag, — uden at denne Gengivelse betyder en Godkendelse af alle de Opfattelser, der her

*) Foredragene hedde: 1. Die Entstehung der Volkswirtschaft. 2. Die gewerblichen Betriebssysteme in ihrer geschichtlichen Entwicklung. 3. Arbeitsteilung und soziale Klassenbildung. 4. Die Anfänge des Zeitungswesens. 5. Die soziale Gliederung der Frankfurter Bevölkerung im Mittelalter. 6. Die inneren Wanderungen und das Städtewesen in ihrer entwicklungsgeschichtlichen Bedeutung.

komme til Orde. Endel maa naturligvis af Hensyn til Pladsen udelades, men det vigtigste vil dog kunne komme med.

Hvem der med Opmærksomhed har iagttaget det offentlige Liv i Tyskland i de sidste tredive Aar, vil have iagttaget som en af de mærkeligste Kendsgeringer den Omvæltning, der har fundet Sted i Anskuelseerne om Statens Forhold til det økonomiske Liv. Endnu til langt ind i Treserne beherskedes de Lærdes Værker saa vel som Dagspressen, Statsmændenes Udtalelser saa vel som Rigsdagsmændenes Taler af den Mening, at Staten skulde overlade det økonomiske Liv til sig selv, og den samme Opfattelse var trængt dybt ind i brede Befolkningslags Synsmaader. Nu findes der vel neppe nogen Dannet, som ikke anerkender, at der paa dette Omraade paahviler Staten alvorlige og vanskelige Opgaver. Med stærk Haand har især det tyske Rige taget fat paa Opgavernes Løsning, og under Indvirkningen af store økonomiske og socialpolitiske Forholdsregler, baarne af en mægtig Statsmands Avtoritet, har i kort Tid en Omstemning fundet Sted i et saadant Omfang, at Historien maaske ikke har noget Sidestykke dertil at opvise.

Videnskaben har ubestrideligt forberedt og fremmet — men ikke umiddelbart fremkaldt — dette betydelige Omslag. Lige siden Trediverne bemærke vi i den tyske Nationaløkonomi en Modstræben mod de Konsekvenser, der for den økonomiske Politik droges af den »klassiske« fransk-engelske Nationaløkonomis

Theorier. Hvad der i Begyndelsen først følte uklart, vandt efterhaanden fastere Skikkelse i en ny tysk nationaløkonomisk Retning, den saakaldte historiske Skole, der samtidigt anfægtede den ældre Videnskabs methodiske Grundlag og bestred dens Lærdommes Almengyldighed for det praktiske Liv. Idet den historiske Skole fulgte de nationaløkonomiske Indretninger og Fremtoninger gennem deres historiske Omskiftelser, naaede den til at opfatte den bestaaende økonomiske Ordning blot som en Fase i Folkeslagenes økonomiske Totaludvikling, og ogsaa for den bestaaende Ordning vilde den kun indrømme de af Smith, Ricardo og disses Efterfølgere udviklede Lærdomme en betinget Gyldighed. Den gjorde Front mod den yderliggaaende Individualisme, der siden det 18. Aarhundredes franske Økonomister beherskede den politiske Videnskab; ligeoverfor den Enkeltes Livsmaal stillede den Samfundets Maal som Maal af en højere Orden. Den frakendte de økonomiske Love Karakter af Naturlove og lod dem kun gælde som »sociale« Love, hvis Virksomhed kunde og burde modificeres ved Statslovene.

Forholdet mellem de to videnskabelige Retninger i Nationaløkonomien indbyrdes og deres Forhold til den praktiske økonomiske Politik opfattes endnu stadigt urigtigt i vide Kredse. Man kan ofte høre og læse den Anskuelse, at Tyskernes historiske Nationaløkonomi videnskabeligt har tilintetgjort den engelsk-franske Nationaløkonomi, »Smithianismen«. Enkelte uforsigtige Repræsentanter for den historiske Retning have bestyrket denne urigtige Opfattelse, idet de have gebærdet sig, som om den saakaldte klassiske Nationaløkonomis Læresætninger ikke var andet end noget forældet

Skrammel, der hurtigst muligt burde bringes paa Pulterkamret.

Saa ligefrem ligger Sagen dog ingenlunde. Hvad Historismen i Nationaløkonomien vil, er i Grunden et helt andet videnskabeligt Maal, end hvad Smithianismen vilde. Den historiske Retning vil »omdanne Nationaløkonomien til en Lære om Folkenes økonomiske Udviklingslove«; Smithianismen vilde og vil derimod udgrunde det nuværende økonomiske Livs Love. Det er to aldeles forskellige Maal, der godt kunne forfølges ved Siden ad hinanden. Og hvad angaar begges Forhold til den økonomiske Politik — denne Gren af det videnskabelige Arbejde, der har at fastslaa Principerne for en praktisk Virksomhed i Lovgivning og Forvaltning — saa betinger Methoden og Granskningsobjektets Forskellighed ikke nogen Forpligtelse med Hensyn til bestemte, fra hinanden principielt afvigende Programmer.

Smithianismens methodiske Udgangspunkt er det absolute »laissez faire«. Den forfølger — overvejende deduktivt og psykologisk isolerende — Menneskenes økonomiske Handlinger, saaledes som de vilde forme sig, naar Staten lod de sociale Kræfter raade frit, og naar Mennesker og Ting bevægede sig i Rum og Tid uden Gnidning og Modstand, adlydende ingen anden Kraft end det alt gennemtrængende økonomiske Princip. For Epigonerne blev ganske vist næsten uvilkaarligt de methodiske Forudsætninger, under hvilke vor Videnskabs Fædre havde udviklet den »rene« Nationaløkonomis Sætninger og Love, til principielle Fordringer for den økonomiske Politik, og denne kunde en Tid lang næsten tage sig ud som anvendt Theori. Men

dette laa ikke i Smithianismens Væsen, men var et Resultat af den hele politisk-socialt Udvikling.

Historismen staar i Følge sin Natur egenlig ganske passiv ligeoverfor den økonomiske Politik. Statens Forhold til det økonomiske Liv er for den blot en Genstand for Iagttagelse. I det højeste kan den i Udviklingens hidtidige Gang finde Tilknytningspunkter for, hvorledes den fremtidig vil forme sig; i det højeste kan den i Nutiden paavise Spirer for ny organisatoriske Former og søge at forstaa dem i Sammenhæng med den sociale Totaludvikling.

Et bestemt økonomiskpolitisk Program følger hverken med den ene eller den anden af Videnskabens Retninger. Det Program, Enhver af os hylder, bestemmes tværtimod af det Kultur-Ideal, Enhver af os har dannet sig. Det er i denne Henseende højst betegnende, at de vægtigste Slag mod den ældre økonomiske Politik ingenlunde er blevne slaaede af den saakaldte historiske Skole, men af Mænd som Rodbertus, Marx, Schäffle, Wagner, der arbejdede under samme Forudsætninger og med samme Midler som Englændernes klassiske Nationaløkonomi; den hele moderne Socialisme staar jo methodisk paa samme videnskabelige Grund som Manshesterskolen.

Naturligvis har den historiske Retning ogsaa sin Andel i det ovenfor omtalte Omslag i den offentlige Mening. Naar den viste, at den nuværende økonomiske Ordning historisk har udviklet sig, saa maatte det ogsaa forstaaes, at den videre vil udvikle sig. Den historiske Retning viste, at Statens Lov, der griber ordnende ind i det økonomiske Liv, ikke betyder en Forsyndelse mod formentlige evige Love, at der for

Historien ikke gives nogen »hellig« Samfunds-Institution, og at hvad der skal holde sig, maa godtgøre sin Hensigtsmæssighed og sin Overensstemmelse med Tidens Kultur-Idealer. Den leverede endelig et rigt faktisk Materiale til Belysning af de bestaaende Tilstande, og især til Belysning af disses Mangler. Saaledes aabnedes Døren for Statens Skriden-ind imod det hidtidige System.

Have vi med disse Antydninger karakteriseret den praktiske Betydning af Striden mellem den nyere og den ældre Nationaløkonomi, saa opstaar Spørgsmaalet: hvori bestaar da egenlig den videnskabelige Modsætning mellem de to Retninger? Aabenbart kan det ikke dreje sig om en blot Modsætning i Methoden, der skulde bestaa deri, at den ene Retning gaar psykologisk isolerende og deduktivt sluttende tilværks, den anden morfologisk beskrivende og induktivt ordnende. Tværtimod drejer det sig tillige om en Forskellighed i Forskningsobjektet, der for den ældre Nationaløkonomi dannes af det moderne økonomiske Samfund, for den historiske Nationaløkonomi derimod af Menneskeslægtenes økonomiske Liv overhovedet i dets historiske Forløb. Ja, man kunde sige: det er udelukkende denne Forskel i Objektet, det drejer sig om, medens de forskellige Erkendelsesmidler er fælles for begge Retninger.

De nuværende Repræsentanter for den ældre systematiske Skole have ogsaa altid anerkendt, at en Kombination af deduktiv og induktiv Forskning er nødvendig, naar det moderne økonomiske Samfund videnskabeligt skal kunne forstaas. Men paa den historiske Skoles Side har man endnu ikke gjort sig

Nødvendigheden heraf klar. Man synes her af og til helt at glemme, at al videnskabelig Erkendelse begynder med det Begrebsmæssige, og at en blot Formbeskrivelse ikke oplyser noget om Tingenes Væsen. Den historiske Skole har i for høj Grad forsmået den deduktive, isolerende Methode, og har derved spærret sig Vejen til den videnskabelige Beherskelse af de historiske Fremtoninger, den vilde belyse. Den har samlet et stort Materiale sammen, der for en stor Del henligger som en død Skat.

Man betragte f. Ex. den Maade, hvorpaa der skelnes mellem de nulevende Kulturfolks økonomiske Liv og svundne Tiders. Man opstiller saakaldte Udviklingsstadier, og Opstillingen af saadanne »Udviklingsstadier« hører ogsaa til de uundværlige methodiske Hjælpemidler, da de afgiver nødvendige Holdpunkter. Kun er Ulykken, at man har holdt sig til Overfladen, ikke er trængt ind i Tingenes Væsen.

Der er f. Ex. Fr. Lists bekendte Trinfølge, der gaar ud fra Produktionens Hovedretning. List skelnede mellem fem paa hinanden følgende Perioder, som den tempererede Zones Folkeslag maa gennemløbe for at naa den økonomiske Normaltilstand: 1. Jægerlivets, 2. Hyrdelivets, 3. Agerbrugets Periode, 4. Agrikultur-Manufaktur-, og 5. Agrikultur-Manufaktur-Handels-Perioden. — Noget nærmere til Sagens Kærne kommer Bruno Hildebrands Trinrække, der gør Bytteøkonomiens Tilstand til Skelnemærket. Rækkefølgen omfatter tre Trin: 1. Naturaløkonomi, 2. Pengeøkonomi, 3. Kreditøkonomi. — Men begge forudsætter, at der til alle Tider, saalangt Historien rækker, blot bortset fra »Urtilstanden«, bestod en paa Vare-

ombytningens Grundlag hvilende Folke-Økonomi, kun at Produktionens og Omsætningens Former til de forskellige Tider var forskellige. Ej heller betvivle de, at det økonomiske Livs Grundfremtoninger til alle Tider i det væsentligste var ligeartede. Det er dem kun om at gøre at bevise, at tidligere Tidens afvigende økonomisk-politiske Forholdsregler fandt deres Retfærdiggørelse i Produktionens eller Omsætningens afvigende Art, og at ogsaa i Nutiden forskellige Tilstande kræve forskellige Forholdsregler. Ogsaa de nyeste sammenhængende nationaløkonomiske Fremstillinger, der ere udgaaede fra den historiske Skoles Mænd, slaa sig til Ro med denne Opfattelse, skønt den i Grunden ikke staar højere end de historiske Konstruktioner, der kunne træffes hos de ældre engelske Nationaløkonomer.

Den Tilstand, hvilken Adam Smith og Ricardo lagde til Grund for den ældre Theori, er Omsætnings-Økonomien, Folke-Økonomien. Hver Enkelt producerer ikke selv de Varer, han selv trænger til, men de som — efter hans Mening — Andre trænge til, for ved Hjælp af Bytte at forskaffe sig de Varer, han selv ønsker, — med andre Ord: en Samvirken af Mange eller Alle er nødvendig, for at den Enkelte kan faa, hvad han behøver. Den engelske Nationaløkonomi er derfor væsentlig en Omsætnings-Theori. Arbejdsdelingens, Kapitalens, Prisens, Arbejdslønnens, Jordrentens, Driftsherregevinstens Love udgøre dens Hovedindhold. Læren om Produktionen, og endnu mere om Konsumtionen behandles kun flygtigt. Hele Opmærksomheden samler sig om Vareomløbet og Fordelingen. At der engang gaves en Tilstand uden Omsætning falder ikke disse Theoretikere af den engelske Skole ind; har de

Brug for en saadan som methodisk Hjælpemiddel, ty de til den af de Nyere saa spottede Robisonade-Fiktion. Men i Almindelighed udleder de selv de mest komplicerede Omsætningsfænomener direkte fra Urtilstanden (Ogsaa saaledes hos Fysiokraterne; jfr. Turgot: *Reflexions* § 2 fgg.). Adam Smith lader Mennesket være født med en Bytte-Tilbøjelighed. Ricardo behandler paa forskellige Steder Urtidens Jæger og Fisker som to kapitalistiske Driftsherrer; han lader dem betale Arbejdsløn og inkassere Kapitalprofit; han diskuterer deres Produktionsomkostningers Stigen og Falden, deres Produkters Priser. Thünen — for ogsaa at nævne en fremragende Tysker af denne Retning — gaar ved Konstruktionen af sin isolerede Stat helt og holdent ud fra Omsætnings-Økonomiens Forudsætninger; selv den fjernestliggende Zone, der endnu ikke har naaet Agerdyrkningsstadiet, arbejder udelukkende under Forudsætning af Produkternes Afsætning i Centralbyerne osv.

I hvor høj en Grad saadanne rationalistiske Konstruktioner afvige fra de primitive Folkeslags faktiske økonomiske Tilstand, havde den historiske og ethnografiske Forskning forlængst maattet se, hvis den ikke selv havde været hildet i den moderne Omsætnings-Økonomis Forestillinger og overført dem paa Fortiden. Et indtrængende Studium, der har den rette Forstaaelse af Fortidens Livsbetingelser og ikke maaler Fortiden med Nutidens Maalestok, maa komme til det Resultat, at Folke-Økonomien er Produktet af en Aartusinder lang historisk Udvikling, — at Menneskeheden før Folke-Økonomiens Opstaaen har gennemløbet lange Tidsrum uden nogen Byttetrafik eller med Former for

Ombytning af Produkter og Ydelser, der ikke kunne betegnes som folkeøkonomiske.

Hele denne Udvikling maa opfattes saaledes, at det økonomiske Livs Fremtoninger blive forstaaelige, og saaledes at det organisatoriske Moment i de tidligere økonomiske Stadier kommer frem. Man maa rette Blikket paa Forholdet mellem Varernes Produktion og deres Konsumtion, nøjere udtrykt: paa Længden af den Vej, som Varerne maa tilbagelægge fra Producenten til Konsumenten. Fra dette Synspunkt kommer man til at dele i alt Fald de central- og vest-europæiske Folkeslags økonomiske Udvikling i tre Perioder:

1. Den afsluttede Hus-Økonomis Periode (Periode der geschlossenen Hauswirtschaft) — ren Selvproduktion, bytteløs Økonomi — hvor Konsumenten konsumerer, hvad der er produceret i hans Hus;

2. By-Økonomiens Periode (»Stadtwirtschaft«) — Produktion for Kunder, den umiddelbare Vareombytnings Periode, — hvor Varerne forlade den producerende Husholdning for umiddelbart at gaa over i den konsumerende;

3. Folke-Økonomiens Periode (»Volkswirtschaft*)«) — Produktion af Varer, Varecirculations-Perioden —, i hvilken Varerne i Reglen omsættes en Række af Gange, inden de naa Konsumenten.

I det Følgende ville vi betragte disse tre Perioder, saaledes som de maa vise sig i deres typiske Renhed, naar der abstraheres fra de fremmede Iblandinger, der

*) For at undgaa den Tvetydighed, der ligger i Ordet »National-økonomi«, saaledes som det bruges paa Dansk, er »Volkswirtschaft« her oversat med »Folke-Økonomi«.

historisk kunne paavises, enten som Rester fra en tidligere Periode eller som Forløbere for en kommende Periode. Kun naar der saaledes abstraheres fra de tilstedeværende Overgangselementer, vil den dybtliggende Forskel mellem de tre Udviklingstrin ret fattes.

Den første Periode naar fra Kulturens Begyndelse til ind i Middelalderen (lad os sige til det andet Aartusindes Begyndelse e. Kr.). Den karakteriseres ved, at hele det økonomiske Kredsløb, fra Produktion til Konsumtion, fuldbyrdes indenfor Husets — Familiens, Slægtens — Kreds. Raaproduktets Fremskaffelse, dets Bearbejdelse og Forbrug sker — uden noget Mellemleds Indgriben — i den samme Husholdning. Bytte (»Tausch«) er oprindeligt ubekendt. Det er langt fra, at det primitive Menneske har en medfødt Tilbøjelighed til at bytte; det har tværtimod en udpræget Utilbøjelighed hertil; »tauschen und täuschen ist in der älteren Sprache eins.« Der findes ingen almindelig anerkendt Værdimaalestok; man maa altsaa befrygte at blive narret ved Byttet. Desuden er Arbejdsproduktet saa at sige en Del af Mennesket, der har produceret det; hvem der overlader det til en Anden, skiller sig ved noget af sig selv og giver sig i de onde Magters Vold. Til langt ind i Middelalderen staar Byttevirksomheden under Offenlighedens Beskyttelse, foretages i Vidners Nærværelse og med Anvendelse af symbolske Former.

En saadan autonom Husholdning er først og fremmest afhængig af den Jord, den raader over. Lad Husholdningens Chef som Jæger eller Fisker bemægtige sig de Gaver, Naturen rækker ham, lad ham som Nomade drive om med sine Hjorder, lad ham dyrke

sin Ager, — altid vil hans Arbejde og Liv være bestemt af det Stykke Jord, han har gjort sig underdanig. Paa dette Udviklingstrin kan kun Den føre en egen Husholdning, der raader over Jorden. Hvem der ikke er saaledes stillet, kan kun friste Tilværelsen, naar han bliver Grundejerens Træl.

I denne Husholdning have Husfællerne ikke blot at afvinde Jorden dens Grøde; de maa ogsaa ved eget Arbejde fremskaffe alle de dertil fornødne Redskaber; de maa endelig ved Forædling og Omformning gøre Raaproduktet skikket til Forbrug. Alt dette udkræver en høj teknisk Arbejdsduelighed, en Mangesidethed, hvorom Nutidens Kulturmenneske vanskeligt kan gøre sig den rette Forestilling. For de enkelte Medlemmer af en autonomt arbejdende Husholdning kan Omfanget af denne mangesidige Duelighed kun formindskes, naar de fordele Arbejdet mellem sig efter Alder og Køn, efter individuelle Kræfter og Anlæg.

En saadan Arbejdsfordeling vil i Reglen knytte sig til Familiens indre Struktur; — men den vilde kun yde Produktionen og Forbruget et snævert Spillerum, naar Familien var organiseret som Nutidens Familier, d. v. s. kun bestod af et Ægtepar med Børn, mulig ogsaa med nogle Tjenestefolk; den vilde ogsaa kun besidde ringe Holdbarhed og Udviklingsevne, naar Familiens enkelte Medlemmer var i Stand til at føre en saadan selvstændig Tilværelse som i Nutiden. Men af den Art ere Familierne heller ikke hos de primitive Folk. De danne i Almindelighed større Grupper — Slægter, Claner — bestaaende af et større Antal blodsforvandede Personer, der have fælles Ejendom, føre fælles Husholdning og danne et Forbund til fælles

Retsbeskyttelse. Hvem der staar udenfor en saadan Forbindelse er fredløs, har ingen retlig og økonomisk Existens, ingen Hjælp i Nøden, ingen Hævner, intet Følge, naar han gaar ind til den sidste Hvile. En slig Familieforfatning findes regelmæssigt hos Jæger- og Hyrdefolk; men ogsaa hvor faste Bopæle med Agerdyrkningens Fremskridt er blevne nødvendige, findes der noget tilsvarende. Almenaanden svækkes vel efterhaanden; snævrere patriarkalske Husstande med ringere Persontal udskille sig af det store Forbund; men endnu Aarhundreder igennem besidde Landsbyens Husfællesskaber Jorden som Almeneje, dyrke den vel ogsaa en Tid lang med fælles Arbejde, medens hvert Hus forbruger Frugterne for sig.

I saadanne større Familieforbund lader Arbejdsfordelingen sig gennemføre i temmeligt vidt Omfang. Mænd og Koner, Mødre og Børn, Fædre og Bedstefædre, hver Gruppe faar sin særlige Rolle i Husholdningen. Familiefølelsen, Slægtsfølelsen kan her udfolde sig i sit fulde Omfang. Og hvor den slappes, fremstaar ikke strax den moderne Enkeltfamilie med helt afsondret Husholdning; thi dens Fremstaaen vilde have haft en Svækkelse af den økonomiske Præstationsevne, af den autonome Husholdning til Følge. For at undgaa dette gaves der to Midler.

Det ene Middel bestod deri, at man for saadanne økonomiske Opgaver, som den mindreblevne Familie ikke mere kunde magte, fremdeles lod de ældre store Slægts- eller Stammeforbund bestaa som lokale Organisationer. Disse lokale Forbund kunde ogsaa overtage Opgaver, hvis Udførelse af hvert enkelt Hus vilde have ført til at uøkonomisk Kraftspild (f. Ex. Vogtning

af Kvæget). Men der var ogsaa økonomiske Opgaver, der ikke berørte alle den lokale Gruppens Enkelthusholdninger i lige Grad, og som dog var for vanskelige for den Enkelte. I saadanne Tilfælde dannede der sig frivillige, temporære Arbejdsforbund, der efter Opgavens Løsning atter forsvandt. Men alt Sligt svækker dog det enkelte Huses økonomiske Autonomi lige saa lidt som vore Bønders endnu florerende Selvproduktion svækker den nutidige Bytteøkonomis Magt.

Det andet Middel til at undgaa de skadelige Virkninger af Slægtsforbindelsernes Opløsning bestod deri, at man kunstigt udvidede Familiekredsen. Dette skete ved Optagelsen af fremmede (ikke blodsforvandede) Elementer. Saaledes opstod Slaveri og Livegenskab. I disse Institutioner havde man et Middel til at skaffe den fornødne Arbejdskraft. Husets Arbejde lod sig desmere specialisere, jo talrigere Slaver og Livegne det raadede over. Enkelte Arbejder, som Kornets Maling, Bageri, Spinden, Væven, Forfærdigelse af Redskaber, Jordens Dyrkning, Kvægets Pasning kunde overlades til enkelte Ufri for Livstid; de kunde særligt uddannes til deres Arbejde. Jo mere anset Huset var, jo rigere dets Herre, jo større dets Husholdning, desto mere mangeartet kunde Stofproduktionen og Stofbe arbejdelsen her udfolde sig.

Saaledes var Systemet hos Grækerne, i Karthago, hos de gamle Romere. Rodbertus, der allerede for en Menneskealder siden har set dette, betegner det som »Oikewirtschaft«, fordi *οἶκος*, Huset, er den økonomiske Forfatnings Enhed. *οἶκος* er ikke blot Boligen, men den i Fællesskab arbejdende Menneskegruppe; dens Medlemmer hedde *οἰκέται*, — et Ord, som, betegnende

nok, historisk blev indskrænket til kun at omfatte Hus-slaverne, paa hvem dengang hele Husets Arbejde tyngede. En lignende Betydning fik det romerske »familia«, det samlede Indbegreb af »famuli«, Hus-slaverne, Tyendet. Pater familias er Slaveherren; ingen af Husstanden erhverver for sig særskilt; alle arbejde for Husherren. Al individuel økonomisk Tilværelse er her forsvunden; Staten kender kun til Familiestande; Forholdene ordnes fra Hus til Hus, ikke fra Person til Person. Hvad der foregaar indenfor Husets Mure, bliver Husets Sag.

Det slavebesiddende Huses økonomiske Autonomi forklarer det gamle Roms sociale Historie, og en stor Del af dets politiske. Her findes ingen særlige Klasser af Producenter, ingen Bønder, ingen Haandværkere. Der gives kun store og smaa Besiddere, Rige og Fattige. Den Rige trænger den Fattige ud af Grundbesiddelsen og gør ham til Proletar. Den besiddelsesløse Fri er absolut ude af Stand til at erhverve. Her er ingen Driftskapital, der køber Arbejde for Løn; her er ingen Industri udenfor Husets Enemærker. Kildeskrifternes »artifices« er ikke fri Næringsdrivende, men Haandværksslaver, der fra Mark- og Hyrdeslaverne modtage Kornet, Ulden eller Træet for at lave Brød, Klæder, Redskaber deraf. »Omnia domi nascuntur«, siger den rige Parvenu til sine Gæster: »Alt produceres og tilberedes hos mig; Intet købes.« Saaledes opstod disse kolossale Latifundier, disse uhyre Hære af Slaver, som koncentrerede sig paa enkelte Besidderes Hænder, og blandt hvem Arbejdsdelingen var saa gennemført, at deres Produkter kunde tilfredsstille selv den mest forvænte Smag.

Man er i Stand til at opregne Hundreder af Navne paa særlige Funktioner, som disse ufri Arbejdere i et rigt romersk Hus havde at udføre. Man maa fordybe sig i denne raffinerede Arbejdsdelings Enkeltheder for at forstaa disse Kæmpehusholdningers Omfang og Præstationsevne. — Her er først »familia rustica«: paa hvert Gods en Forvalter og en Underforvalter med en Stab af Formænd og Værkmestre, der kommandere over en Hær af Mærk- og Vinbjærgsarbejdere, Hyrder og Kvægvogtere, Hustyender, Spindersker og Væversker, Skrædere, Tømmerfolk, Snedkere, Metalarbejdere etc. Paa de større Landejendomme er enhver Arbejdergruppe atter delt i Afdelinger paa 10 (decuriæ), der staar under en »decurio«. — I »familia urbana« findes en Stab af Tjenere til Herrens, en anden til Fruens Raadighed. Her findes en Formueadministrator med Kasserer, Bogholdere etc. Her findes en Hushovmester, Kældermester, Forraadskammerbestyrer, Sølvbevarer, Møbelbevarer, Garderobeforvalter etc.; i Køkkenet en Hær af Kokke, Fyrbødere, Brødbagere, Kagebagere, Postejbagere; ved Taffelet fungere Taffeldækkere, Forskærere, Forskænkere, Forsmagere, medens en Skare smukke Dreng, Danserinder, Dværge og Narre more Gæsterne; Herren betjenes af Kammertjenere, Bademestre, Salvere, Barberer, Kirurger og Læger omtrent for hver enkelt Legemsdel, Forelæsere og Privatsekretærer; en Lærd eller en Filosof har han ogsaa i Huset hos sig, fremdeles Malere, Billedhuggere, Musikere; i Bibliotheket arbejde Kopister og Bogbindere; end ikke Avissskrivere og Stenografer bør savnes i et fornemt Hus. Viser Herren sig for Offenligheden, saa gaar der foran ham en Skare Slaver (anteambulones), en anden

efter ham (pedisequi); nomenclator nævner ham Navnene paa de Mødende, der skulle hilses; distributores og tesserarii uddele Bestikkelser blandt Folket og agitere for de kommende Valg. Rejser han fra Byen, har han sine egne Kurerer og Sendebud, ved Hjælp af hvilke han vedligeholder Forbindelsen med Hovedstaden. Husfruen har en ikke mindre Stab af tjenende Aander til sin Opvartning, og Børnenes Tjener- og Lærerpersonale er paa samme Maade i højeste Grad specialiseret. Der ødsledes med Mennesker i en utrolig Grad, men Slaveherrens personlige Kraft mangfoldiggjordes, og dette bidrog til at gøre det muligt, at en Haandfuld Aristokrater kunde beherske den halve Verden.

Selve Statens Husholdning er ordnet efter samme Princip. De lavere Embedsposter besættes med Slaver. Slaver anlægge Gaderne og Vandleddingerne, arbejde i Bjergværkerne, rense Kloakerne, fungere som Politibetjente, Skarprettere, Fangevogtere, Udraabere ved Folkeforsamlinger, Magistratstjenere, Statsskrivere, uddele Korngaverne, ledsage Proviensialembedsmændene og Feltherrerne til deres Bestemmelsessted. Midlerne til at underholde dette Personale faas hovedsagelig af Statsdomæner, Afgifter fra Provinserne og gebyragtige Afgifter.

Lignende Grundtræk fremviser det økonomiske Liv hos de romanske og germanske Folkeslag i den tidlige Middelalder. Ogsaa her forlanger det økonomiske Fremskridt en Udvidelse af den afsluttede Hus-Økonomi. Forskel er der dog ogsaa. I Rom opsluger den store Grundbesiddelse den lille. Under det middelalderlige Hoverisystem bliver den lille Bonde ganske vist af-

hængig af den store; men han proletariseres ikke; han trænges ikke ud af Besiddelsen; han bevarer dog en vis personlig og økonomisk Selvstændighed. I det gamle Italien gik den lille Bonde til Grunde, fordi han ikke kunde bære forskellige offentlige Byrder, navnlig Hærpligten, fordi han ved Krigsulykker og Hungersnød blev gældbunden og kom i Elendighed. I den germansk-romanske Middelalder stiller han sig med sin Jord af samme Grund under Godsejeren og modtager af denne Beskyttelse og Understøttelse i Nødens Stund. Den hoveripligtige Bonde dyrker sin Jord, — men er samtidigt forpligtet til at arbejde for Herregaarden. Paa Hoveridagene faar han Kost paa Gaarden ligesom dennes egne Folk, — men hvad han maa yde Gaarden er meget mangeartet. Man finder her en økonomisk Organisme, der er sig selv nok. Mellem Godsejeren og de Pligtige bestaar der vel et Forhold af Ydelser og Modydelser, — men Forholdet er et helt andet end det, der ses der, hvor Ombytnings-Økonomien raader. Her er ingen Pris, ingen Arbejds løn, ingen Kapitalprofit, ingen Driftsherre, ingen Lønarbejder. I Godsejerens Hænder samler Hoverisystemets Overskud sig; men det er helt igennem Forbrugsgenstande, Genstande, der gaa over i Konsumen og ikke lade sig kapitalisere. Man finder vel forskellige Omsætnings-Fænomener, Maal og Vægt, Transport af Personer og Varer, Ydelser og Modydelser; — men hver enkelt Ydelse staar ikke i speciel Rapport til sin Modydelse, hvad netop er det Karakteristiske ved Bytte-Økonomiens Omsætningsvæsen.

Naar det siges, at hver enkelt Husholdning er sig selv nok, maa dette naturligvis ikke forstaas aldeles

absolut. Der kan opstaa Mangler det ene Sted og Overflod det andet Sted. Deraf vil der da udvikle sig et økonomisk Samkvem. Bonden, hvis Høst er slaaet fejl, laaner Korn og Straa hos Naboerne til næste Høst, da han saa giver tilbage, hvad han har faaet. En dygtig Arbejder kan man ogsaa laane hos Naboen og giver ham saa naturligvis Kost; man laaner ogsaa en Hest eller forskelligt Værktøj, alt under Forudsætninger af senere Gentjenester. Dette er en gensidig Hjælpen hverandre, som Ingen vil kunne indordne under Bytte-Økonomiens Kategorier.

Egenlig Ombytning finder dog ogsaa tilsidst Sted. Begyndelsen sker for Exempel saaledes: Slaveherren laaner sin Nabo sin ufri Væver eller Tømmermand og faar til Gengæld et Kvantum Vin eller Tømmer, hvoraf Naboen har mere, end han behøver. Eller en ufri Skomager eller Skræder anbringes af Herremanden, der ikke helt ud kan udnytte hans Arbejdskraft, et eller andet Sted paa den Betingelse, at han hvert Aar arbejder et vist Antal Dage paa Gaarden. Naar denne Mand ikke har noget Hoveri at yde og heller ikke har noget at bestille med sit eget Hus, lader han sine Fæller rundt om i Bønderhusene nyde godt af sin Færdighed og faar saa til Gengæld Kosten hos dem og desuden lidt Brød eller Flæsk til sin Familie. Var han tidligere blot Herregaardens Karl, bliver han nu efter Tur Alles Karl, men kun for en kort Tid ad Gangen. Endelig følger saa den egenlige Naturaludvexling til gensidig Udligning af Mangel og Overflod: Korn mod Vin, Hest mod Korn osv. Denne Bytte- trafik vinder i Omfang derved, at Produktionen af adskillige eftertragtede Varer er bunden til bestemte

Steder. Enkelte Artikler komme derefter til at spille en Rolle som Byttemidler: Pelsværk, Uldtøj, Kvæg, Smykker, tilsidst ædle Metaller. Saaledes opstaar Penge; Vandrehandel og Markeder komme frem; Spor til en Kreditomsætning viser sig.

Men alt dette berører den afsluttede Hus-Økonomi kun paa Overfladen. Kun lidet har den ældre Handels-historie vænnet os til en rigtig Opfattelse af disse Ting; man maa dog paa det bestemteste fastholde, at det daglige Forbrugs Artikler hverken i den antike Verden eller i den tidlige Middelalder var Genstand for nogen regelmæssig Ombytning. Sjeldne Naturprodukter og Industriprodukter af høj specifik Værdi udgøre de faa Handelsartikler. Gaa saadanne over i den almindelige Konsum, saa maa der ogsaa være Husholdninger, der gøre sig en Overskudsproduktion af saadanne Ting til Opgave, og dette vil have den yderligere Følge, at de andre Husholdninger frembringe Bytteækvivalenterne i en saadan Mængde, at der bliver noget tilovers fra Husholdningernes eget Forbrug.

Men det økonomiske Livs indre Struktur berøres ikke deraf. Hver Enkelthusholdning faar fremdeles den Karakter, der bestemmes af dens egne Medlemmers Behov; hvad de kunne frembringe for at tilfredsstille dette, maa de ogsaa frembringe. Brugsværdien er eneste Regulator. »Den Landmand duer ikke«, siger den ældre Plinius, »som køber, hvad hans eget Hus kan skaffe ham,« — og denne Grundsætning staar fremdeles i lange Tider ved Magt.

Man maa ikke lade sig føre paa Vildspor derved, at Penge allerede i Oldtiden tilsyneladende benyttedes i stort Omfang. Penge er ikke blot Byttemiddel, men

ogsaa Værdimaaler, Betalingsmiddel og Værdiopbevaringsmiddel. Ogsaa udenfor Bytteomsætning finde Betalinger Sted (Bøder, Skatteydelse). Desuden cirkulere alle ældre Pengearter, en lang Tid endog selve de ædle Metaller, i en Form, der gør det muligt, at den enkelte Husholdning ligesaa godt kan benytte dem til umiddelbar Tilfredsstillelse af Fornødenheder som til byttemæssig Erhvervelse af andre Forbrugsgenstande. Have de en særlig fast Værdi, tjene de i fremragende Grad til Opsamling af Skatter («Schatzbildung»). Dette gælder især om de ædle Metaller, som i de gode Tider lige saa hurtigt antog Form af raa Pragtgenstande som de i de daarlige Tider atter mistede denne. At endelig Metalpengene kunde benyttes som Værdimaalere, selv om Omsætningen faktisk skete i andre Forbrugsartikler, ses af talrige middelalderlige Dokumenter, i hvilke — endog i en langt mere fremrykket Tid end den, der her haves for Øje — Priserne ansættes dels i Penge, dels i Heste, Hunde, Korn, Vin osv., eller i hvilke det overlades til Køberen at betale Købesummen »in quo potuerit.«

Køb og Salg er og bliver et fremmed Element for den sluttede Hus-Økonomi; saa længe og saa haardnakket som muligt modsætter man sig dettes Indtrængen. Køb er regelmæssigt Kontantkøb, knyttet til højtidelige og besværlige Former. Den ældste, romerske Byret foreskriver, at Køb skal ske i Nærværelse af fem romerske Borgere som Vidner; Kobberet, hvori Købesummen bestaar, tilvejes Sælgeren af en dertil særligt oplært Vejer, »libripens«; Køberen sætter sig med højtidelige Ord i Besiddelse af den købte Genstand. Man sammenholde dermed for Exempel den omstænd-

elige Symbolik i den gamle tyske Handelsret, og man vil forstaa, at Køb og Salg ikke kunde høre til det daglige Livs Forretninger paa en Tid, da en saadan stiv Retsformalisme bestod. I Enkelthusholdningens indre Ordning trængte Bytteværdien da ikke ind som et bestemmende Element; her kendte man kun Produktion til Dækning af eget Forbrug, og hvor Produktionen ikke slog til, traadte den frivillige Gave, i Nødsfald ogsaa Rov, supplerende til. Udviklingen af Gæstfrihed, Tiggeriets Legitimation, Nomadelivets og den ældste Søhandels Forbindelse med Røvertogter, den overordenligt hyppige Forekomst af Mark- og Kvægtyverier blandt de raa Agerbrugsfolk ere derfor Fænomener, der sædvanlig ledsage den afsluttede Hus-Økonomis System.

Efter det Anførte vil det være blevet klart, at under et saadant økonomisk System maa de væsentlige økonomiske Fænomener forme sig anderledes end under det moderne System. Trang, Arbejde, Produktion, Produktionsmiddel, Produkt, Forbrugsforraad, Brugsværdi, Konsumtion, — dette er de faa Begreber, som under Tingenes regulære Forløb udtømme den økonomiske Forestillingskreds. En det hele Folk omfattende Arbejdsdeling findes ikke, derfor heller ingen særlige Kalds-Stænder, ingen Industri- eller Handelskapital, ingen Pris, intet Vareomløb, ingen Arbejds løn, ingen Driftsherregævinst, ingen Kapitalrente. Indkomst og Formue flyde over i hinanden, en Del bevæger sig opad henimod Færdigproduktion, en anden Del nedad til Forbrug, en tredje Del oplagres som en Art Forsikringsfond i Kister og Kasser, i Kælder og paa Lofter. Herhen hører Penge. Forsaavidt Penge be-

nyttes til Bytning, er de for Modtageren i Reglen ikke en foreløbig, men en definitiv Modværdi. Sin Hovedrolle spiller Penge ikke som Byttemiddel, men som Værdimaaler og som Værdiopbevaringsmiddel. Laan fra det ene Hus til det andet finder ganske vist Sted; men Laan ydes som Regel rentefrit og tjener konsumtive Formaal; Produktionskredit kendes der ikke meget til her. Hvor rentebærende Pengelaan trænge sig ind, vise de sig som noget Unaturligt, og drager, som man ved fra den græske og romerske Historie, Debtors Undergang med sig. Det kanoniske Renteforbud havde derfor sin Grund, ikke i et moraltheologisk Forgødtbefinde, men i en økonomisk Nødvendighed.

Den afsluttede Hus-Økonomis System gaar efter en Omdannelsesproces, der strækker sig gennem Aarhundreder, over til den direkte Ombytningsoekonomi: i Stedet for Produktionen til umiddelbar Dækning af eget Behov træder Produktionen for Kunder. Vi have betegnet dette Udviklingstrin som By-Økonomien, fordi den ved de middelalderlige Byer i de germanske og romanske Lande fremtræder typisk; — men overses maa det ikke, at der allerede i Oldtiden findes Spor til denne Udvikling.

Det Karakteristiske for denne økonomiske Ordning bestaar deri, at den paa Jordens Dyrkning baserede Enkelthusholdning taber en Del af sin Selvstændighed, idet den ikke mere er i Stand til med egne Kræfter helt at dække sit Forbrug, men regelmæssigt og til Stadighed maa suppleres med Produkter, der ere frembragte af andre. Dog fremstaar der ikke strax Forretninger, som helt have afbrudt Forbindelsen med

Jordbruget, og udelukkende hellige sig industriel Virksomhed eller Ombytte-Virksomhed. Tværtimod søger Enhver fremdeles saa vidt muligt at afvinde Jorden, hvad han behøver; rækker imidlertid hans Behov videre, saa benytter han en særlig Færdighed, som han mulig er i Besiddelse af, eller et særligt Produktionsfortrin, hans Mark, hans Skov eller hans Sø maatte byde ham, til at frembringe et Produkt i en saadan Mængde, at han faar et Overskud ud over sit eget Forbrug; den Ene producerer saaledes en Overskudsproduktion af Korn, den Anden af Vin, den Tredje af Salt, den Fjerde af Fisk, den Femte af Lærred osv. Saaledes opstaar der ensidigt udviklede Særhusholdninger, der er henviste til en regelmæssig gensidig Udvexling af deres Overskudsprodukter. Denne Udvexling trænger ikke strax til en organiseret Handel; men den trænger til lettere Samkvemsformer, end der tidligere havdes, og disse skaffer Markedsvæsenet.

Et Marked er en Sammentræffen af talrige Købere og Sælgere paa bestemt Sted og til bestemt Tid. Hvad end Anledningen er til deres Opkomst — snart kirkelige Fester, snart Folkeforsamlinger, snart Byens særligt gunstige Beliggenhed osv. — de give i ethvert Fald Producent og Konsument Lejlighed til at træde ligeoverfor hinanden med deres modstaaende Bytteønsker. Marked og staaende Handel udelukke hinanden. Hvor der findes en særlig Købmandsstand, trænger man ikke til Markeder; hvor der stadigt afholdes Markeder, behøver man ingen Købmænd.

Den middelalderlige Stad er først en Borg, befæstet med Mure og Grave, afgivende Beskyttelse for de Omboende. Staden har altsaa til sin Forudsætning

et Beskyttelsesforbund, der sammenføjer dem, der høre til det, til en Art militær Fællesskab med bestemte Pligter — Forsvarspligt — og Rettigheder, Ret til i Farens Stund at søge Beskyttelse bag Borgens Mure. Denne Ret hedder Borgret, og den, der er i Besiddelse af den, er en Borger (burgensis). I Begyndelsen ere Stadens Beboere ikke med Hensyn til deres Beskæftigelse forskellige fra Landboerne. De drive Jordbrug og Kvægavl som disse; de benytte Skov, Sø og Græsgang i Fællig; deres Boliger ere Bøndergaarde med Lader og Stalde og store Gaardsrum. Men de have desuden deres militære Pligter, Vagtjeneste m. m. Efterhaanden stiger Bybefolkningen, og saa forslaar Bygrunden ikke mere til deres Ernæring. Saa træder den ovenfor beskrevne ensidige Videreuddannelse af Særhusholdninger til: Staden bliver til Sædet for Haandværk og i den afholdes Markederne, hvor Landboerne afsætte deres Korn og til Gengæld skaffe sig, hvad de ikke længere selv kunne producere. Borgretten udvides derfor. Af det militære Beskyttelsesforbund udvikler der sig et territorialt økonomisk Samfund, der er baseret paa en gensidig direkte Udvexling af landøkonomiske og industrielle Produkter mellem de respektive Producenter og Forbrugere. Alle Markedsbesøgende nød paa Hen- og Tilbagevejen godt af en særlig kraftig kongelig Beskyttelse, der udstraktes til selve Markedet og Markedsbyen. Denne Markedsfred havde den Virkning, at Markedsfolkene, saalænge de opholdt sig i Staden, var sikrede mod retslig Forfølgelse formedelst tidligere opstaaede Gældsfordringer, og at Skade, der tilføjedes dem paa Liv eller Gods, straffedes som kvalificeret Fredsbrud med dobbelt Straf. Mark-

edsfolkene hed almindeligvis »Kaufleute«), »mercatores«, »negotiatores«, »emptores«.

Da selve Byens Beboere fortrinsvis var henvist til at købe og sælge paa Markedspladsen, saa knyttede Ordet Markeds- og Købmandsfolk sig saa meget mere til dem, som Markedshandlen fik større Betydning for dem. Men i samme Grad strakte dette Markeds Tilførsels- og Afsætningsomraade sig videre ud i Landet. Omraadet faldt nu ikke længere sammen med Borgretsforbundet, der desuden havde maattet tabe i Betydning, efterhaanden som Landet i sin Helhed sikredes mod Indfald udefra. Paa den anden Side blev hele Byen, ikke blot den oprindelig derfor afgrænsede Plads, til Marked, efterhaanden som Haandværket udviklede sig. Torvefreden blev til Byfred. Byen udsondres som særlig Jurisdiktion. Sætningen »Byluft gør fri« kom frem, og der opstod en socialretlig Kløft mellem Borger og Bonde. »Borger« blev til Betegnelse for de faste Beboere i Bykommunen alene.

*) Den nyere Literatur om den tyske Byforfatnings Udvikling har oversat Ordet »Købmands« udstrakte Betydning, og befolket alle de mange Byer, der fandtes, med »Købmænd« i Ordets moderne Forstand, altsaa med en særlig Handelsstand, en Stand af Handlende, som man oftest endog forestiller sig som en Art Grosserer. Dette er urigtigt. »Købmand« i Ordets middelalderlige Betydning er Enhver, der staar paa Markedet med sine Varer, ligegyldig om han selv har produceret dem, eller om han har tilkøbt sig dem for atter at sælge dem. »Købmænd« kommer af »Køb«; men naar man nutildags taler om Handlende, tænker man særligt paa Salgsvirksomheden. Abbeden af Reichenau gør 1075 Bønderne i Allensbach og deres Efterkommere til »mercatores« (»ut ipsi et eorum posteri sint mercatores«); — de fik Markedsret. Man skønner deraf Forskellen mellem Fortidens og Nutidens Sprogbrug: med et Pennestrøg kunde dog Abbeden ikke gøre Bønderne og deres Efterkommere til Købmænd i Ordets nutidige Betydning.

Disse to økonomiske Grundsætninger — de politiske skal der ikke her dvæles ved — søgte Byforvaltning navnlig at indskærpe: Køb og Salg skal ske offentlig og fra første Haand (altsaa saa vidt mulig ingen Mellemand), og: alt hvad der kan produceres i Byen, skal ogsaa produceres der.

Byernes Tilførselsomraade faldt sammen med deres Afsætningsomraade. Bønderne bragte Levnetsmidler og Raastoffer til Byen og fik til Gengæld Haandværksprodukter. Borger og Bonde stod saaledes i et gensidigt Kundeforhold: hvad den ene producerede, trængte den anden til, og en stor Del af denne Omsætning fuldbyrdedes, uden at Penge behøvede at træde imellem, eller saaledes at Penge kun benyttedes til Udligning af Værdidifferencerne.

Haandværket i Byen havde udelukkende Afsætningsret. Haandværksprodukter fra fremmede Byer fik kun Lov til at komme ind, naar det paagældende Haandværk ikke havde nogen Repræsentant i Byen. De udenbys Producenter plejede saa at udbyde dem til Salg paa Aarsmarkederne, — og paa dette ene Punkt gribe de forskellige By-Omraader over i hverandre. Men — dette var kun Undtagelsestilfælde, og ogsaa her fandt der en direkte Omsætning Sted mellem Producent og Konsument. Manglede en By et Haandværk, der nok kunde føde sin Mand, saa søgte man ved forskellige Begunstigelser at faa en dygtig Mester udefra til at etablere sig. Alt gik ud paa, at Byens Fornødenheder saa alsidigt som muligt dækkedes af Produktionen indenfor Byens Omraade.

Den direkte Forbindelse mellem Haandværkeren og Forbrugeren af hans Varer maatte i og for sig

skærpe den personlige Ansvarsfølelse hos Førstnævnte; desuden søgte man ved allehaande Forskrifter og Forholdsregler — Taxtforskrifter, Forskrifter om Varernes Art, Forholdsregler mod Forfalskninger — at styrke dette ethiske Moment, at indskærpe Sætningen om, at Mesteren skal levere ærligt Arbejde, og at Haandværket er et Embede, der skal røgtes med det almene Bedste for Øje. Kontrollen i saa Henseende lettedes ogsaa ved den Regel, at paa Markedet skulde Sælgere af Varer af samme Art staa ved Siden ad hverandre, en Regel, der udvidedes saaledes, at den samme Art Haandværkere efterhaanden mest kom til at bo ved Siden ad hverandre i de samme Gader.

Ligesom By-Producenten har udelukkende Afsætningsret i Byen og dens nærmeste Omkreds, saaledes har By-Konsumenten her udelukkende Købsret ligeoverfor den fremmede Tilførsel. Man søger vel at befordre den Tilførsel, der synes ubetinget nødvendig, men i det hele hersker der dog en dyb Mistillid mod de fremmede Sælgere. Særlige Embedsmænd havde den Opgave at vaage over de fremmede Forhandlere.

Egenlig Handel fandt vel ogsaa Sted i Byerne. Navnlig den lille Handel. De Velhavende plejede umiddelbart at forsyne sig hos Markedsfolkene paa Uge- og Aarsmarkederne; men Smaafolk, der ikke vare i Stand hertil, fordi de levede »fra Haanden i Munden«, maatte forsyne sig hos Kræmmeren, der særligt for deres Skyld holdt Varer paa Lager. Storhandlen var udelukkende Vandre- og Markeds- eller Messehandel, og omfattede kun Varer, der ikke produceredes i Byens egenlige Tilførselsomraade, altsaa navnlig Varer som Kryderier og Sydfrugter, tørrede

og saltede Fisk, Pelsværk, fint Klæde, i de nordlige Byer Vin, undertiden ogsaa Salt.

Hver By med sit Opland danner et autonomt økonomisk Hele. Forholdet mellem By og Land er faktisk et Tvangsforhold som mellem Hoved og Lemmer, og viser ogsaa stærk Tilbøjelighed til at forme sig som et retligt Tvangsforhold. Ind- og Udførselsforbudene, Differentialtoldsatserne m. m. pege i denne Retning. I Sammenligning med den afsluttede Hus-Økonomi er det hele økonomiske Liv blevet rigere og mere mangeartet; Sær-Husholdningerne tælle ikke mere saa mange Mennesker; de ere bleve afhængige af hverandre; de overtage visse Funktioner for hverandre; Bytteværdien trænger alt ind i deres indre Liv som et bestemmende Moment; men Produktionsfællesskabet falder fremdeles sammen med Konsumtionsfællesskabet. En stor Del af Produkterne forbliver fremdeles i den Husholdning, hvor de ere opstaaede. En mindre Del træder ad Ombytningens Vej ind i andre Husholdninger; men Vejen er kort: fra Producent til Konsument. Kun de færreste Artikler blive Genstand for ligefrem Handel. Disse Artikler danne en Undtagelse fra den direkte Ombytnings System, ikke et konstitutivt Element i den hele økonomiske Ordning. Tilløb til en folkeøkonomisk Arbejdsdeling viser sig. Ligesaa Tilløb til Kapital- og Kreditøkonomi, men kun svage Tilløb. Indkomstkategorien »Løn« begynder at komme frem, tildels dog under en ejendommelig Form, nemlig i Form af Konsumentens Godtgørelse for Benyttelsen af Haandværkerens Arbejdskraft, tildels dog ogsaa i Form af egenlig Arbejds løn. Indkomstkate-

gorien »Driftsherrevinst« findes næsten kun i Handlen, er altsaa kun Undtagelse.

I nogle Lande (især Italien) svinger Byernes økonomiske Magt sig op til at blive et politisk Herredømme. I andre Lande ikke. I Tyskland som i Frankrig var Alt, hvad der laa udenfor Bymurene, overdækket af lensretlige Dannelser. Godsejernes, Adelsens oprindelige økonomiske Magt var der bleven til en politisk Magt; af Jorddrotternes Række var Landsfyrsterne udgaaet, og de mange smaa Landadelsmænd fandt det i deres Interesse at slutte sig til Fyrsterne; deres Interesse var rent agrarisk. I Middelalderen staar der da en Kamp mellem Adel og Borger, og det lykkes ikke Byerne at rive Bønderne ud af Adelsens Magt. Man kan derfor sige, at den byøkonomiske Udvikling i Tyskland og Frankrig forblev ufuldendt, idet det ikke lykkedes den, hvad der faktisk var lykkedes for de kraftigste Dannelser i den afsluttede Hus-Økonomis Periode: at hæve det økonomiske Magtomraade op til at blive et politisk. Bonden trykkedes ned til at blive den adelige Jorddrots Livegnee, men den politiske Stats-tanke, der gjorde sig gældende gennem Landsfyrsterne, forstod at forhindre, at han blev Proletar.

Udviklingen af Folke-Økonomien, den nationale Økonomi, er i det væsentlige en Frugt af den politiske Centralisation, der begynder ved Middelalderens Slutning ved Fremkomsten af territoriale Statsdannelser og i Nutiden finder sin Afslutning med den nationale Enhedsstats Konsolidering. Kræfternes økonomiske Sammenslutning gaar Haand i Haand med de politiske

Særinteressers Underordnelse under Helhedens højere Maal.

Allerede i den anden Halvdel af det 15. Aarhundrede træffer man i Tyskland adskillige Tegn paa en nøjere økonomisk Sammenslutning: man indfører en Statsmønt i Stedet for de mange af de enkelte Byer i Kurs satte Mønter, der udstedes Statsforordninger om Handel, Industri, Skovbrug etc. etc. Men disse Fyrsternes Bestræbelser møde mange Vanskeligheder, og der hengaar endnu lange Tider, inden en national økonomisk Politik her bliver mulig. De vesteuropæiske Stater, Spanien, Portugal, England, Frankrig, Holland fremtræde derimod allerede fra det 16. Aarhundrede udadtil som ensartede økonomiske Omraader, idet de udfolde en kraftig Kolonialpolitik for at drage sig de rige Hjælpekilder i de nyaabnede oversøiske Egne til Nytte. I alle disse Lande kæmpes, omend med forskellig Kraft, en Kamp med de middelalderlige Særmagter, med Adelen, med Byerne, med Provinserne, med gejstlige og verdslige Korporationer. Ganske vist gælder det i første Række at tilintetgøre de selvstændige Kredse, der stillede sig hindrende i Vejen for den politiske Sammenslutning; men paa Bunden af den Bevægelse, der førte til Udviklingen af Fyrste-Enevældet, slumrede dog den verdenshistoriske Tanke, at Menneskehedens ny, større Kulturopgaver krævede en ensartet Organisation af hele Folkeslag, et stort, levende Interessesfællesskab, og dette kunde kun komme frem paa Basis af et hele Nationen omfattende økonomisk System. Enhver Landsdel, enhver Befolkningsgruppe maatte i det Heles Tjeneste overtage de Opgaver, der passede bedst for hver især. En gennemgribende Ar-

bejdsdeling, en hele Befolkningen omfattende Inddeling i særlige Næringsveje, et rigt udviklet Transportvæsen, en livlig Vareombytning blev nødvendig. Gik i Oldtiden al økonomisk Stræben ud paa at sikre Husets økonomiske Autonomi, i Middelalderen paa at gøre Byen økonomisk selvstændig, saa danner der sig nu et kompliceret, nationalt System for Fornødenhedernes Tilfredsstillelse.

Gennemførelsen af dette System er fra det 16. til det 18. Aarhundrede Maalet for den økonomiske Politik i alle fremskredne evropæiske Stater. De Forholdsregler, der anvendtes til Opnaaelsen af Maalet, er næsten i alle Enkeltheder en Efterligning af Byernes økonomiske Politik i Middelalderen, — saaledes som navnlig Schmoller har paavist det for Tysklands Vedkommende. Disse Forholdsregler sammenfattes sædvanlig under Navnet »Merkantilsystem«. Merkantilismen var ikke en theoretisk Lærebygning, ikke et dødt Dogma, saaledes som man tidligere har fremstillet det, men levende Praxis, der hyldedes af alle betydelige Statsmænd fra Karl V. til Frederik II. Sit typiske Udtryk fandt Merkantilismen i Colberts økonomiske Politik. Ophævelsen eller Nedsættelsen af de indenrigske Toldafgifter, Bompengene m. m., Indførelsen af et ensartet Grænsetoldsystem, Forbudene mod Udførsel af Raastoffer og Næringsmidler, Fremme af den store Industri ved Opelskning af ny Industrigrene, ved Statsunderstøttelse og tekniske Forskrifter m. m., Anlæget af Chausseer, Kanaler og Havne, Bestræbelserne for Enhed i Maal og Vægt, Ordningen af Handelsretten, Omsorgen for teknisk Uddannelse, for Kunst og Videnskab, Ordningen af Statens og Kommunernes Finans-

væsen, Afskaffelsen af Uligheder i Beskatningen, — alt dette havde det Formaal at skabe en udadtil afsluttet Stats-Husholdning, der vilde være i Stand til at tilfredsstille alle Borgeres Fornødenheder ved det nationale Arbejde, og som ved en livlig indre Omsætning skulde stille alle Landets naturlige Hjælpkilder og alle Folkets Kræfter til Raadighed for det Hele. Idet »Colbertismen« begunstigede den udenrigske Handel, Marinen, Kolonialvæsenet, styrkede den ogsaa Landets indre Hjælpkilder, og dens Handelsbalancetheori fandt sin Berettigelse deri, at Overgangen fra den overvejende Egen-Produktion til den almindelige Bytte-Økonomi havde en Forøgelse af de kontante Omløbsmidler til nødvendig Forudsætning.

Naturligvis maa man ikke overse, at der var sociale Kræfter, som virkede ved Siden af de af Staten anvendte Forholdsregler. I Byerne havde Udlaan mod Rente efterhaanden fundet Indpas. Kapitalen blev mere bevægelig, og Formuernes Akkumulationsevne steg. Handlen tog stærkt Opsving. Enkelte Byer begynde at hæve sig op af den middelalderlige Mængde af ensartede Haandværker- og Markedsbyer til Midtpunkter for Statsforvaltningen og til Handelspladser. I Tyskland, der ved Hansa'ens Forfald og Forandringen af de internationale Handelsveje havde tabt en stor Del af sin Mellemandel med Norden, viser Omsvinget sig i det mindste deri, at de store Messer faa større Betydning, medens de lokale Markeder synke tilbage. Frankfurter-Messen naar sit Højdepunkt i det 16. Aarhundrede, Leipziger-Messen endnu betydeligt senere. Og Handlen nøjer sig ikke længere med de fremmede Produkter; den associerer sig med den indenlandske

Industri. Der opstaar Fabriker og en industriel Masseproduktion, og som en Følge deraf en Lønarbejderstand. I Stedet for den middelalderlige Vexelbank træder den moderne Kreditbank. Transportvæsenet, der tidligere kun var en integrerende Del af Handelsvirksomheden, træder selvstændigt frem. Der opstaar Statsposter, Aviser, en national Handelsflaade. Assurancevæsenet udvikler sig. Overalt ny Organisationer, der ere beregnede paa at tilfredsstille Manges økonomiske Behov; en national Industri, en national Omsætning, nationale Kommunikationsanstalter; overalt Handels kapitalistiske Forretningsprincip.

Det er bekendt, hvorledes den absolutistiske Stat fremmede denne Bevægelse, ja ofte nok, for at fremskynde Udvikling, kunstigt kaldte til Live, hvad der ikke af sig selv vilde komme op. Alligevel bestod indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede den gamle by-økonomiske Organisation med dens Lavs- og Afgrænsningsbestemmelser, med dens skarpe Adskillelse mellem By og Land, omend Lovgivningen paa forskellig Maade havde søgt at begrænse den gamle Ordning; — den bestod, uden at agte det ny nationaløkonomiske Liv, der rundt om voxede op. De liberale Økonomer fra Aarhundredets sidste Halvdel forlangte nu Skrankerne fjernede, disse Skranker, der enten var forstenede Levninger fra tidligere økonomiske Perioder, som Lavene og Stavnsbaandene m. m., eller Monopoler og Privilegier, som Merkantilismen havde benyttet som Opdragelsesmidler.

Det kan maaske lyde paradoxalt, naar man siger, at de sidste hundrede Aars Liberalisme med Hensyn til den nationaløkonomiske Udvikling kun har fortsat,

hvad Absolutismen havde begyndt; thi overfladisk be-
 tragtet har Liberalismen kun revet ned; den har revet
 Hus- og By-Økonomiens overlevede Organisationsformer
 ned, og ikke bygget noget nyt op; den har skaffet de en-
 kelte Landsdeles og de enkelte sociale Grupperes Særstil-
 ling og Særrettigheder bort, og sat fri Konkurrence og
 Retslighed i Stedet. Men idet den saaledes opløste det
 Overleverede i sine Elementer, ryddede den samtidig
 Banen, skaffede den samtidig Plads for virkeligt folke-
 økonomiske Nydannelser, og den har gjort det muligt,
 at enhver Kraft kan tjene Samfundet der, hvor det
 mest gøres fornødent. Liberalismen har stillet den
 økonomiske Videreudvikling paa Frihedens Grund, —
 men den har ikke forhindret, at den moderne Stat har
 udviklet sig videre ad den Vej, som den i det 16. Aar-
 hundrede var slaaet ind paa, d. v. s. i Retning af en
 stedse nøjere Sammenslutning mellem alle Befolkningens
 og Statsterritoriets Dele til Opfyldelsen af stedse større
 Kulturopgaver. Alle store Statsmænd have i tre Aar-
 hundreder arbejdet for dette Maal, fra Cromwell og
 Colbert til Cavour og Bismarck. For denne central-
 iserende Udvikling er Nationalitetsprincippet blevet
 til en mægtig sammensluttende Kraft. Den ældre Tids
 smaa Territorialstater var ikke mere Nutidens store
 økonomiske Opgaver voxne. De maatte enten gaa
 under i en stor Nationalstat, som i Italien, eller til Gunst
 for en Forbundsstat opgive store Dele af deres Selv-
 stændighed, særlig den økonomiske Lovgivning, saa-
 ledes som Enkeltstaterne i det tyske Rige, Kantonerne
 i Schweiz.

Det er en Fejltagelse af den i den liberale Periode
 skete Lettelse af den internationale Omsætning at ville

drage den Slutning, at den nationale Økonomi — »Volks-Wirtschaft« — nu gaar sit Ophør imøde for at give Plads for en Verdens-Økonomi, en »Welt-Wirtschaft.« Der er nok, der tyder paa, at Nationalitetsprincippet fremdeles vil hævde sin Plads paa det økonomiske Omraade. Men der kan skelnes mellem tre Afsnit i Folke-Økonomiens Udviklingshistorie: det absolutistiske, det liberalistiske, og det tredje, der i den nyeste Tid er kommet frem, og som vel kan kaldes: det sociale (Arbejderlovgivning, Arbejderforsikring, Statens Overtagelse af Kommunikationsmidler, overhovedet den stigende Statsvirksomhed paa det økonomiske Omraade).

Det mest iøjnefaldende Træk i den ovenfor flygtigt skitserede Udvikling er dette, at Menneskeheden under Historiens Forløb sætter sig stedse højere økonomiske Opgaver og finder Midlerne i en stedse mere omsiggribende Fordeling af Arbejdsbyrden, der tilsidst griber det hele Folk og fører til, at Alle maa arbejde for Alle. Finder under Hus-Økonomien denne Samvirken sit Grundlag i Blodsforvandtskabet, saa har den under By-Økonomi sit Grundlag i Naboskabet, under Folke-Økonomien i Nationaliteten. Stedse nøjere bliver Samfundsannelsen. Hver Enkelt faar under denne Udvikling sine Fornødenheder tilfredsstillede i stedse rigere og fyldigere Maal, men stedse mere økonomisk uselvstændig bliver ogsaa hver Enkelt, stedse mere kompliceret Systemet. Enhver Enkelts Tilværelse og Arbejde sammenflettes mere og mere med mange Andres Tilværelse og Arbejde.

Paa Hus-Økonomiens Trin forbruges ethvert Produkt, hvor det er opstaaet, paa By-Økonomiens gaar det umiddelbart fra den producerende over i den konsumerende Husholdning, paa Folke-Økonomiens er det Genstand for en vidtstrakt Cirkulation. Paa det første Trin er alle Produkter Forbrugsgenstande, paa det andet blive allerede nogle til Ombytningsartikler, paa det tredje blive de fleste til Handelsvarer.

Enkelthusholdningen er paa det første Trin baade Produktions- og Konsumtionsfællesskab; paa det andet holdes der i alt Fald for saa vidt endnu fast herved, som Haandværkssvenden og Bondens Karl tage Del i Arbejdsgiverens Husholdning; paa det tredje falde Produktionsfællesskabet og Konsumtionsfællesskabet fra hinanden. Hint er Forretning, og i Reglen lever af dets Udbytte et Flertal af afsondrede Husholdninger.

Hvor fremmed Arbejde behøves, staar det paa det første Trin i et varigt Tvangsforhold (Slaver, Liv-egne, o. lign.) til Producenten, paa det andet i Tjeneste-, paa det tredje i Kontraktsforhold. Konsumenten er under den afsluttede Hus-Økonomi enten selv Arbejder, eller Arbejderen er hans Ejendom; under By-Økonomiens System køber Konsumenten direkte af Arbejderen Arbejdsydelsen (Lohnwerk) eller Arbejdsproduktet (Handwerk); under Folke-Økonomiens staar Konsumenten ikke mere i nogen Forbindelse med Arbejderen; han køber Varen af Driftsherren eller den Handlende, som lønner Arbejderen.

Penge findes under den afsluttede Hus-Økonomis System enten endnu ikke, eller er umiddelbar Forbrugsgenstand eller Middel for Skatteopdyngning;

under By-Økonomien fungere Penge væsenlig som Byttemiddel, under Folke-Økonomiens desuden som Omløbs- og Erhvervsmiddel. Kategorierne Naturaløkonomi, Pengeøkonomi, Kreditøkonomi karakterisere denne Pengenes vekslede Rolle passende, skønt ikke udtømmende.

Kapital findes næsten slet ikke paa første Trin, kun Forbrugsartikler. Paa det andet Trin lade Redskaber og Værktøj sig vel indordne under den sædvanlige Kategori Produktionskapital, Raastofferne derimod ingenlunde helt igennem. Kun Handelskapitalen er her egentlig Erhvervskapital. Paa det tredje Trin er Erhvervskapitalen det Middel, ved hvilket Produkterne bringes fra den ene Arbejdsdelings-Etappe til den anden, og hvorved de drives gennem den hele Cirkulationsproces. Alt bliver her Kapital. Man kunde forsaavidt betegne Hus-Økonomien som kapitalløs, By-Økonomien som kapitalfjendtlig og Folke-Økonomien som kapitalistisk Økonomi.

Indkomst og Formue danne under Hus-Økonomien en uadskillelig Masse; dog viser der sig allerede Spor til Jordrente. Under By-Økonomien antager ogsaa Renten mest Form af Jordrente; Driftsherregævinst findes næsten kun i Handlen; Arbejdslønnens Hovedform er den af Konsumenten betalte Haandværkerløn. Men endnu træder kun den mindste Del af Produkterne ud af den Husholdning, hvor de produceredes, for at gaa over i fremmede Husholdninger. Ren Indkomst kan kun den opnaa, der ved Rentekøb definitivt opgiver Formue. Paa Folke-Økonomiens Udviklingstrin træde de fire Indkomstgrene tydeligt ud fra hverandre. Næsten hele Produktionsafkastningen

likvideres under Omsætningen. I Formuen skille Rente- og Erhvervsfondene sig fra Forbrugsforraadene, og disse indskrænkes til det mindst mulige, idet Handlen fritager Privathusholdningerne for at holde Forraad. Paa den anden Side blive de ubrugte Indkomstoverskud, der paa det første og andet Trin nødvendigvis maa hjemfalde til Forbrugsformuen, nu enten direkte slaaede til Forretningskapitalen eller gennem Sparekasser og Banker forvandlede til rentesvarende Udlaan, altsaa i ethvert Fald kapitaliserede.

Industri som selvstændig Næringsvej kendes ikke paa første Trin; hele Stofbehandlingen er Husflid. Under By-Økonomien findes vel særlige Fag, men egentlige Driftsherrer derimod ikke; den, der vil udøve Faget, maa forstaa det. I Folke-Økonomien er Fabriks- og Storindustrien fremherskende; en kommercielt uddannet Driftsherre og stor Kapital er nødvendig; fuld teknisk Indsigt i Produktionsprocessen er ikke nogen absolut nødvendig Egenskab hos Driftsherren.

Ligesaa forandre Handlens Driftsformer sig. Under den afsluttede Hus-Økonomi Vandrehandel, under By-Økonomien Markedshandel, under Folke-Økonomien staaende Handel. Tjener Handlen paa de to første Udviklingstrin kun til at udfylde Huller i en ellers autonom Produktion, bliver den paa det tredje Trin til et nødvendigt Mellemed mellem Produktion og Konsumtion. Den skiller sig ud fra Transportvæsenet, der faar en selvstændig Betydning og Organisation.

Krediten er paa det første Trin ren Konsumtionskredit, der kun opnaas ved, at Personen med hele sin Ejendom stiller sig som Pant. Paa det andet Trin optræder der desuden en Art Immobiliærerhvervskredit,

der dog klæder sig i Form af et Køb. Nutidens specifikke Kreditform, Handels- og Produktionskrediten udvikler sig først i Handlen og udstrækker sig derfra videre til alle økonomiske Omraader. Statskrediten optræder i de antike Stater som Tvangsloan, i Middelalderen som Livrentesalg, i de moderne Stater som Placering af evige Renter eller som indløselige, rentebærende Gældsfor skrivinger.

Retsbeskyttelsen udvikler sig fra at være Slægtens, senere Godsejerens Sag til at blive et Statsanliggende. — Undervisningsvæsenet udvikler sig fra at være Husets Sag (— den romerske »pædagogus« er en Slave) til at blive Kirkens, Klostrenes, Byernes, Statens Sag, — Husskoler, Klosterskoler, By- og Domskoler, Statsskoler. — Indretningen af militært Forsvar er ligeledes først det enkelte Huses Sag; i den tidlige Middelalder beskyttes Herregaarden ved Volde og Grave; paa det andet Trin bliver enhver By til Fæstning; paa det tredje beskytte nogle faa Grænsfæstninger hele Staten, og det er betegnende, at Louvois, Skaberen af det første Grænsfæstningssystem, var en Samtidig af Colbert, Stifteren af den nyere Folke-Økonomi.

Disse Paralleler lod sig endnu fortsætte. I en Afhandling paa nogle faa Ark maa man imidlertid indskrænke sig til Antydninger.

Til sidst bør dog dette betones: at Hus-Økonomi, By-Økonomi, Folke-Økonomi ikke betegne en Række, i hvilken det ene Led fuldstændigt udelukker de andre. Der var altid en Art Økonomi, som var den fremherskende, som i Samtidens Øjne gjaldt for den normale. Men endnu i Nutiden findes der adskillige

Rester af By-Økonomiens, ja af Hus-Økonomiens Former; der mangler endnu meget i, at den hele Produktion kommer i Cirkulation; mange Produkter konsumeres, hvor de opstod, eller gaa direkte fra Producent til Konsument, og have dermed afsluttet deres Kredsløb. Dog — dette maa erindres: der produceres ikke i Nutiden, selv ikke paa den mest afsides liggende Bondegaard, en Tønde Korn, uden at dens Produktion og Konsumtion hænger nøje sammen med det hele økonomiske Samfundsliv. Konsumeres end Kornet i selve Producentens Hus, saa har han dog skaffet sig en stor Del af Produktionsmidlerne (Ploven, Leen, Tærskemaskinen osv.) gennem Ombytnings-Økonomien, og Selvkonsumtionen finder kun Sted, naar den efter Markedsforholdene i det hele synes fordelagtig. Ogsaa denne Tønde Korn hænger nøje sammen med den folke-økonomiske Trafiks kunstfulde Væv. Og dette gælder om Alt og Alle, om vor hele økonomiske Tænken og Handlen. Men for at forstaa hele denne Sammenhæng i Fortid og Nutid er det ikke nok at samle faktisk Stof sammen. Den »klassiske National-økonomis« Methode er ikke at forkaste. Tværtimod vil man kun ved Hjælp af isolerende Abstraktion og logisk Deduktion kunne komme til en Forstaaelse af komplicerede økonomiske Forhold.
